

Gospodarske skušnje.

* Bolezen pšeničina se je prikazala v nekterih krajih Pruskega, ktera je dosihmal na Nemškem še neznanana bila. Ta bolezen je črvivost (Gicht). Dr. A. Schneider jo popisuje tako-le: Klasje ne naredi zrn navadnih, ampak na pol drobneje, ki niso rumene, ampak črnorujave. Vsako zrno je znotraj belo, snova njegova pa je polna črvičev, ki se ne vidijo lahko s samim očesom; zaprti v zrno se ohranijo več let. Ni sicer taka pšenica škodljiva človeku, al tudi za živež ni nič vredna.

* Brinjevo olje zoper ovčje garje priporoča nek francozsk časnik tako, da pravi, da ni boljšega zdravila; enkrat se ž njim namaže ovca, pa je zdrava.

Natoroznanske stvari.

Nekaj o solncu.

Spisal Viljem Ogrinec.

(Dalje.)

II.

Dokler nismo imeli daljnogledov ¹⁾ (pred 1608. l.), ta čas so naravoznanci sploh mislili, da je solnce čisto, neomadežano truplo. Tako so mislili, pa vendar so včasih vidili neko temno mesto na solncu. Takrat so menili, da je Merkuri stopil tako med zemljo in solnce, da ga vidimo na solncu. — Tudi še slavni Kepler je mislil, da vidi leta 1606. 29. novembra meseca Merkurja na solncu, ki je pa tako velik kot „muha.“ Tako pravi Kepler sam. Al ta „muha“ ni bil Merkuri, kajti ta je majhen tako, da ga ne moremo s prostim očesom viditi na solncu. Le skozi dobre daljnoglede se vidi precej velik.

Leta 1610. je pa Janez Fabrici skozi daljnogled prvokrat vidil „priže“ (solčne maroge, Sonnenflecken). — Ravno tistega leta jih je vidil tudi avstrijski jezuit Scheiner. Sprva je mislil, da vidi premičnice, ki tekajo, kakor zemlja, okrog solnca in stopijo včasih za nas pred solnce. — Galilej pa ga je prepričal, da „priže“ niso premičnice.

Ker je pa Fabrici svoje opazovanje prej oznanil kakor Scheiner (zadnji še le leta 1612), pravijo sploh, da je Janez Fabrici prvi vidil priže. — Scheinerjevo opazovanje smo pa zvedili po njegovih pismih do Welzerja, tačasnega župana v Avgsburgu. — Tudi Galilej piše Welzerju o solčnih prižah, ko odgovori županu na poslano Scheinerjevo pismo.

Pa še sedaj (to je, leta 1612), ko je bilo očitno, da so priže stvari na solncu, vtrjeno je bilo mnenje, da je solnce čisto in neomadežano, tako, da se je marsikter posmehtil opazovavcem. Tako na priliko je neki Teodor Busaeus rekel Scheinerju, ko mu je ta pravil o solčnih prižah: „Saj sem preiskal vse spise Aristoteleve od konca do kraja, pa, verjemi, ne besedice nisem našel v njegovih spisih o prižah. Le idi, ljubi moj, umiri se, kajti to, kar si vidil ti na solncu, niso priže, marveč le slabosti tvojega daljnogleda ali tvojega očesa.“

§. 5. Skozi daljnogled se vidi solnce svitlo in okroglo truplo. Nebrojne črnkaste pikice zagledaš na solčni površini, včasih se vidi površina tudi drugače. ²⁾

¹⁾ Kdo da je iznajdel daljnoglede, tega ne vémo za gotovo. Beri o tem: Humboldtov „Kosmos“ II. 355 itd.

²⁾ . . . zeigt sie sich bald glatt, aber nie fleckig; bald körnig nie griesig; bald runzlig, wie ein eingeschrumpfter Apfel, die Ringeln stets von N—S; bald marmorirt in lauter gleichförmige und gleich grosse Ringe. Die verschiedenen Gebilde

— Zdi se ti skoraj kot naranča, kadar jo gledaš od daleč.

Nektere pike ali „luskiné“ se spreminjajo in zubljevajo se tudi; druge se širijo in vidijo veče in veče priže (Flecken). — Tacih priž je včasih na solncu celó veliko. Spreminjajo se pa zmiraj. Tako na priliko postane mala črna pika v kratkem prav velika priža. (Ker se podobe priž zmiraj spreminjajo, nikoli ne bode mogoče, napraviti si stalne solčne slike tako, kakoršne imamo od zemlje in lune). — Pri velikih prižah se prav lahko razločuje tamnejša sreda, in okoli te polotemno „obpriže“ (Hef, Penumbra). — Kadar je več priž precej blizo skupaj, vidijo se včasih prav čudne podobe, ker se tako vravnajo med saboj in sestavljajo. Tudi priža sama za se ni redne podobe kot priža, je njeno obpriže ali njena „polopriža.“ — Malokdaj se pač primeri to, da so priže okroglaste ali celó redne podobe, večidel so voglate in sicer zeló. ³⁾ Kadar je več (če tudi za-se popolnih) priž skupaj, primeri se, da imajo te le eno obpriže.

Ena sama popolna priža (to je taka priža z obprižjem) je včasih velika kot Azija, nektere so tolike površine kot je cela zemlja, nektere tudi do 10krat veče.

Veče priže se sestavljajo, ker narašajo in kujejo na vse novi podobi. — Čez neke dni pa se ustanové v prižah svetli „mostovi“ in svitile „steze“, ki tako rekoč razkoljejo prižo ⁴⁾; — mostovi in steze se širijo tako, da v kratkem zakrijejo celo prižo. Priža zgine. — Pa kaj neki postane potem?

Priža, ki se je razgubila kot oblak v našem ozračji, zapustila je mesto, na katerem je beli prej, svitlo in jasno: vse je tam sedaj kakor prezarljivo ravno tako, kot postane naše ozračje po hudem dežju jasno. — Te jasne mesta pa so „lise“ (Fackeln).

To bi bila v kratkem cela razprava ene priže od konca do kraja.

Lis ali „lučin“ je največ blizo priž in blizo solnčnega roba. Podolgaste so podobe in velike, kakor priže srednje velikosti. (Dalje prih.)

Šolske stvari.

1. Črnomaljska glavna šola.

Veseli nas, da se nam je saj nekoliko spolnila želja, s katero smo v 36. listu lanskim „Novic“ končali pretresovanje glavnih naših učilnic. Sprožila je lani to hvalevredno misel ipavska učilnica, letos posnemate jo postojnska in črnomaljska, ki nam sporočujete o sebi po „letnem sporočilu“ se vé da slovenskem, namesti po „vabilih“ in „perijohah“ nekdanjih. — O postojnski glavni šoli govorili smo že; danes nekaj vrstic o črnomaljski. — Vvodni sestavek tudi te šole priobčuje nam svojo zgodovino. Gotovo je, da je pred letom 1754 bila šola v Črnomlji. Po mnogovrstnih spremenih predelala se je ondašnja trivialna šola v glavno, ktera je letos (1864) navadnim predmetom glavnih šol privzela v 3. razredu bčelarstvo, v 4. pa sadjo- in murborejo, za katero je ondašnji farman g. M. Šutaj

sind nie gemischt, sondern jederzeit kommt nur das eine oder nur das andere vor; aber jederzeit überdeckt das hernahende Gebild die ganze Sonne, nicht blos Partialtheile, nur nie die Orte, wo Fackeln und Flecken sind. Das uniforme fleckige Aussehen fand ich ausschliesslich zur Zeit des letzten Fleckenminimums durchs Jahr 1856. Seitdem war das marmorirte Aussehen das häufigste, und das körnige Aussehen das seltenste etc. Tako piše neki g. „F. v M.“ na 315., 316. itd. strani v „Heis Wochenschrift“ 1862, Nr. 40.

³⁾ Poglej 1. podobo.

⁴⁾ Take „mostove“ (luminous bridges) sta vidila Viljem Herschel in g. Schwabe. Humboldt Kosmos III. 387.